

RECENZII

STUDII ȘI CERCETĂRI DE NUMISMATICĂ, Vol. IX, Editura Academiei R.S.R., București, 1989, 169 p. 20 planșe în afară de text

Volumul IX al prestigioasei reviste apărută sub egida Institutului de Arheologie, ne oferă, așa cum ne-a obișnuit cu numerele precedente, un sumar bogat, de mare interes științific.

Prima secțiune: I. *Studii și cercetări* este structurată la rîndul ei în trei subsecțiuni:

A. *Numismatică*, cuprinde șapte studii, axate pe analiza unor tezaure inedite, de reală importanță pentru circulația monetară de pe teritoriul României, din antichitate și pînă în Evul Mediu. Astfel, primul studiu, semnat de Bucur Mitrea și Constantin Buzdugan, prezintă *Tezaurul de la Fedești (Moldova)*, compus din 251 de monede de bronz, emise de cetea Istros, de tipul Apollo, aceste piese constituind o apariție în premieră sub formă de tezaur. Cei doi autori descriu mai întîi contextul descoperirii, apoi avansează cîteva considerații privind conservarea pieselor, semnificația istorică, la care adaugă catalogul acestora, întocmit deosebit de judicios, și însoțit de ilustrațiile corespunzătoare. Concluziile din final sugerează ipoteza că emisiunile din tezaur, datate după 339—325 î.e.n. subliniază existența unor legături dintre greci și teritoriul daco-getic din estul și sudul Carpaților în ultimul sfert al veacului IV î.e.n.

Reluarea tezaurului de 207 de monede descoperit la Crevedia (*Însemnări privitoare la faza tîrzie a monetăriei geto-dacice. Tezaurul de la Crevedia*) îi prilejuiește cercetătorului Octavian Iliescu cîteva considerații privind faza tîrzie a monetăriei geto-dacice. Materialul numismatic, foarte complex și cu un grad înalt de stilizare este grupat tipologic, după criteriile stilistice și metrologice cele mai evidente, alese de autor (p. 24, nota 10). Examinînd prototipurile care au stat la baza emisiunilor din tezaurul de la Crevedia (Prundu-Jibea și respectiv Mănăstirea) autorul studiului revine asupra datării tezaurului menționat, încadrîndu-l spre sfîrșitul secolului II î.e.n. sau la începutul primului secol î.e.n., tezaurul reprezentînd așadar punctul terminus al monetăriei geto-dacice tradiționale, adică de tip greco-macedonean. Totodată, acest tezaur ilustrează, alături de alte vestigii numismatice, dar și arheologice, transformările social-politice de la începutul domniei lui Burebista.

Seria studiilor de numismatică romană imperială este deschisă de cel semnat de Constantin Preda (*„Contribuții la studiul circulației denarilor romani imperiali în Muntenia. Tezaurul de la Mogoșoaia, București“*) care prezintă un fragment de tezaur — presupus a fi nucleul acestuia — înși-

ruindu-se cronologic de-a lungul domniilor dintre Nero și Antoninus Pius. Catalogul monedelor este însoțit de comentariul numismatic de rigoare (greutate, limite cronologice, data și cauza îngropării tezaurului, jurul anilor 161—180, în cursul domniei lui Commodus). Studiarea acestui tezaur ca și a celorlalte depozite monetare similare din Muntenia: Lungulețu, Butinaru, Săhăteni, Fînțești, Homești, Slatina ș.a., îl determină pe autor să conchidă că în timpul a două sau trei decenii din secolul II e.n. au avut loc o serie de tulburări, cauzate de migrarea Sarmaților în teritoriul dac, dintre Dunăre și Carpați. Această concluzie este confirmată de descoperiri arheologice. Pornind deci de la datele arheologice și numismatice, Constantin Preda opiniază că limesul transalutanus a fost ridicat sub domnia lui Commodus, împotriva Sarmaților, chiar dacă o anumită porțiune, situată între Flămînda (pe Dunăre) și Rucăr (la poalele Carpaților) datează anterior.

Mai desprindem din numismatica romană imperială „*Tezaurul de monede romane imperiale de la Butoiești, jud. Mehedinți*“, semnat de Gheorghe Popilian și Ion Stan-Mircești, care publică un tezaur analog ca structură cu cele de la Gîrla Mare, Drăghiceni, Gostovăț, Belcin, compus din 165 de monede, eșalonate cronologic între anii 65—180 e.n. Procesul de acumulare a fost început în vremea lui Traianus și a continuat pînă la începutul domniei lui Commodus, fiind îngropat în jurul anului 180, climatul de nesiguranță datorindu-se populațiilor germanice care atacau limesul din regiunea Dunării mijlocii.

La rîndul lor, Silvia Marinescu-Bîlcu, Virgil Mihăilescu-Bîrlița și Maria Chițescu publică un tezaur monetar, descoperit în satul Tîrpești (jud. Neamț), compus din 137 de exemplare, majoritatea aparținînd perioadei Traianus — Marcus Aurelius (64, 96%). Reține atenția o drahmă emisă de Domitianus la Lycia, anul 94. În cadrul unui amplu comentariu metrologic, cei trei autori remarcă că din acest punct de vedere, depozitul de la Tîrpești se apropie de tezaurile din Dacia liberă (Ghirișa II, Lungulețu și Lujerdiu). Luînd în considerare prezența numeroaselor piese hibride și chiar imitații, tezaurul în discuție se aseamănă cu depozitele de la Bozieni, Stănița, Ghindăoani și Rîpile, descoperite de asemenea în zona dacilor liberi.

În studiul „*Axiopolis în secolele III—VII e.n. în lumina descoperirilor monetare*“ (variantă în limba franceză) Gh. Poenaru-Bordea, R. Ocheșeanu și E. Nicolae își propun să examineze materialul numismatic roman și bizantin provenind din cetatea menționată (Cernavoda actuală) — în mare parte inedit — aparținînd sfîrșitului secolului al III-lea (domnia lui Aurelianus) și primele decenii ale secolului al VII-lea (începutul domniei lui Heraclius). Atît analizele statistice — concretizate în șapte tabele cît și catalogul monedelor, la care se adaugă comentariul documentat conținează pertinent unele situații comparative pentru diferite etape, ținînd cont de reformele monetare și de circulația monetară în alte localități din Scythia Minor. În acest sens, reținem, bunăoară doar un aspect, cel al ierarhiei atelierelor monetare, care în lotul de la Axiopolis este similară cu cea cunoscută pentru asamblul descoperirilor din zonă: adică — Constantinopolis, Nicomedia, Thessalonice, Cyzic și Antiochia. Pe baza monedelor, cei trei autori avansează ipoteza că monedele ilustrează clar prezența autorității imperiale în această fortificație de pe limesul dunărean în perioadele Aurelianus-Theodosius II și Justin I-Heraclius.

Ultimul studiu al primei secțiuni prezintă monede romane tirzii și bizantine din județul Argeș. După ce prezintă succint istoria zonei, Gh. Poenaru-Bordea și Paul I. Dicu subliniază faptul că aceste descoperiri monetare se plasează la nordul liniei fortificate „Brazda lui Novac de nord“, unde ele sînt destul de rare. Mai mult, cei doi semnatari ai studiului conturează zone distincte, care se individualizează prin emisiuni monetare diferite: Rîncăciiov, Curtea de Argeș, Pitești, zona vest-nord-vest, Săpata de Jos.

De foarte mare interes este studiul lui Radu Ocheșeanu din subsecțiunea a B — *Metrologie*, intitulat „*Pondurile unciale din Tomis. Încercare de clasificare tipologică și interpretare statistică*“. Bazîndu-se pe criterii tipologice, formă, stil, inscripții, simboluri, autorul încearcă să reconstituie patru serii de emisiuni de ponduri unciale tomitane și o grupă provizorie, cu ponduri care deocamdată nu pot fi inseriate. Remarcăm complexitatea metodologiei statistice utilizate de cercetătorul bucureștean, dintre care menționăm indicatorii: abaterea standard și coeficientul de variație.

În cadrul subsecțiunii C. *Medalistică*, Aurică Smaranda și Tudorică Stancu prezintă cinci medalii și două insigne, emise cu prilejul construirii Canalului Dunărea-Marea Neagră, piese care se remarcă prin calitatea execuției artistice și tehnice.

Nota „*Imitația unui bronz emis de Maroneea emis la Dunărea de Jos*“ aparținînd lui Vasile Culică deschide secțiunea a II-a a volumului: *Discuții și note*. Autorul prezintă o imitație tragică, descoperită în vecinătatea satului Coslogeni (jud. Călărași). Investigînd alte piese similare, descoperite în Bulgaria, Vasile Culică conchide că acest exemplar de la nordul Dunării aparține secolului al IV-lea î.e.n. (începutul deceniului patru), iar prezența sa în afara regatului odris poate fi pusă în legătură cu relațiile economice dintre tracii de la sudul fluviului și geții din cîmpia Ialomiței.

Nicolae Conovici și Nicolae Scăunaș examinează într-o notă suplimentară a tezaurului de monede romane republicane de la Jegălia (jud. Călărași) 31 de monede, dintre care 29 denari romani republicani, o imitație după acest nominal și o imitație după o tetradrahmă thassiană. Cu acest prilej, cei doi autori reiau întreaga structură a binecunoscutului tezaur, stabilindu-i frecvența cronologică relativă (după Crawford), diagrama greutateii, iar în final, analizează problema identificării copiilor după denarii republicani, infirmînd ipoteza că tezaurul de la Jegălia ar fi compus în totalitate din copii. În acest sens, cei doi autori sînt de părere că pentru stabilirea copiilor și a datei de emitere a acestora, este necesară analiza statistică a tuturor tezaurilor mixte (monede romane republicane cu cele grecești) atît din Dacia, cit și din teritoriile vecine.

În cadrul unei note deosebit de dense, sînt prezentate de către Ernest Oberländer-Târnoveau și Irina Oberländer-Târnoveau un lot de 49 de bronz, din secolele XIII—XIV emise în zona gurilor Dunării, mai precis la monetăria de la Isaceea-Saqei. Lotul în discuție, compus din emisiuni autonome cu legende în limba greacă și latină este clasificat conform tipologiei publicate de cei doi autori în 1981. Remarcăm observația celor doi cercetători că monede de bronz cu legenda în arabă, bătute la Isaceea pentru Noghay și pentru fiul său Čaka au fost semnalate în tezaurele din

Moldova, Muntenia de est, Oltenia și Banat¹. De asemenea, reține atenția aspectul conținutului de argint în compoziția a două monede cu legenda IC—XC, prezența acestui metal fiind identificată prin metoda fluorescenței de raze X (XRF).

În continuare, Eugen Nicolae examinează 15 aspri otomani din secolele XIV—XV, aparținând cabinetului numismatic al Institutului de Arheologie din București, fără a se cunoaște însă locul de descoperire. Cu toate acestea însă, piesele prezintă un mare interes, deoarece ele constituie variante ale tipurilor monetare sau chiar emisiuni inedite (ca de pildă asprul emis de Orhan²). Luând în considerare structura lotului precum și situația descoperirilor de aspri din secolele XIV—XV, autorul sugerează posibilitatea ca cele 15 monede să aparțină unui tezaur din zona dobrogeană.

Volumul se încheie cu un bogat buletin bibliografic (secțiunea III), cuprinzând nu mai puțin de 23 de recenzii, întocmite obiectiv și critic de specialiști români din diferite domenii ale numismatiei. Ele sînt rezervate fie unor recente și valoroase monografii aparținînd cercetătorilor: Margaret Thompson, Herbert Kevin, Jordanka Jouroukova, Simone Schers, J. B. Giard, J. Pierre Callu, E. Bernareggi, Cüneyt Olçer, Gerard Aubin, I. A. Mirnik, Pierre Bastien, I. Donoiu, îmbrățișînd domenii variate (de la numismatica antică — greacă și romană — pînă la cea medievală — de pildă monedele din Lombardia) fie unor periodice și reviste apărute în Italia, Iugoslavia, Belgia și Franța.

În sfîrșit, sumarul revistei românești de numismatică conține trei necrologuri, închinete a trei personalități științifice Octavian Floca, Iudita Winkler și Emil Condurachi.

La capătul acestor rînduri, se cuvine să remarcăm calitatea foarte bună a celor mai multe dintre ilustrații și a condițiilor grafice, care, alături de indicele selectiv (IV) și abrevierile bibliografice înlesnesc folosirea judicioasă a volumului.

Înscrind-se pe linia unei vaste tradiții, numărul IX „*Studii și cercetări de numismatică*” aduce asadar contribuții dintre cele mai interesante, oferind cititorului științific un variat material inedit dar și ipoteze pertinente, demne a fi reținute.

Nu ne rămîne decît să adresăm sincere felicitări atît autorilor din volum cît și întregului colegiu de redacție și să ne exprimăm, totodată, speranța unor apariții mai dese ale acestei reviste, extrem de necesară cercetării numismatice și tuturor iubitorilor de istorie.

DANA BALĂNESCU

¹ Este vorba, așa cum menționează de altfel și cei doi autori, despre tezaurul de la Obad (jud. Timiș) cu bibliografia completă: I. Sabău, în SCN, II. 1958, p. 291/29; O. Iliescu, în SCN, III, 1960, p. 273; C. Feneșan, în *Crisia*, 1974, p. 111; dar determinarea corectă a celor trei monede tătărești se datorează autorilor menționați în prezenta recenzie (p. 123, nota 19).

² Un exemplar emis de Orhan se află în patrimoniul numismatic al Muzeului județean de istorie din Reșița, provenind din fosta colecție Petre Mihăescu (vezi D. Bălănescu, în *Banatica* 10, 1990, p. 195, cap. C/1).